

Saksa keel Wiedemanni eesti-saksa keele sõnastikus

Klaas Ruppel

25.04.2013

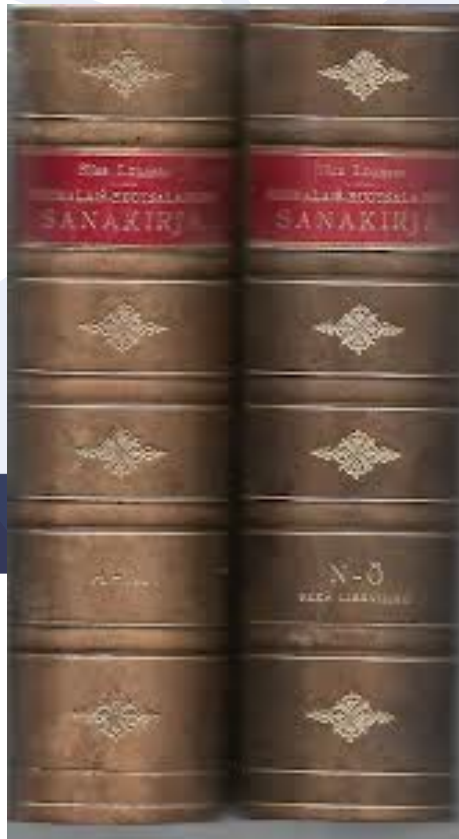
Sõnaraamatud

- Eesti-saksa keele sõnaraamat

Sõnaraamatud

- Lõnnrot

Sõnaraamatud

- Svenska Akademiens ordbok

Sõnaraamatud

- Vennad Grimmid

DEUTSCHES
WÖRTERBUCH

JACOB GRIMM UND WILHELM GRIMM

ERSTER BAND

A. M. 1854

LEIPZIG

VERLAG VON G. BROSCH

1854

Sõnaraamatud

■ Soome-Ugri Selts

Wiedemanni saksa keel

- Täna veel mõistetav?
- Ülemsaksa keel
- Ajastu poolt mõjutatud ortograafia ja sõnavara
- Täiesti teine keeleväline reaalsus kui tänapäeval

Wiedemanni saksa keel

■ Mõõtühikud

adr *G.* adra¹ (ahr) 1) *Pflug, Hakenpflug, adra seadma den Pflug stellen, ale-a. Rödungspflug (mit steilerem Eisen), alus-põhja-a. Untergrundpflug, kark-a. Krückenpflug, käe-a. Handpflug, kõblas-a. Lockerpflug, laud-a., mulla-a., mullatamize-a. Häufelpflug, õts-a. Schaukelpflug, pēnar-a. Rainpflug, pōras-a. Wendepflug, ratas-a. Radpfl., wibu-a. Schaukelpfl., wīl-a. wīr-a. Messerpfl.; — 2) Haken (Landes), adra pealt vom H., per H., leskede armu-a. Gnadenhaken, Wittwenwidme; — 3) Geschäft,*

Wiedemanni saksa keel

■ Mõõtühikud

kolmandik *G.* kolmandiku¹ 1) *Drittel, Külmit*
(*ein Maass zu drei auf 1 Lof*); — 2) *ein dritter Hilfs-*
arbeiter; — = kolmandis.

Wiedemanni saksa keel

■ Mõõtühikud

peks G. peksu ¹ Metze, halbes Külmit; — ein Gefäss, dessen Wand aus einem zusammen gebogenen dünnen Brett besteht.

Wiedemanni saksa keel

■ Mõõtühikud

tōp *G.* tōbi ¹ *Stof*; — *Bienenzelle.*

Wiedemanni saksa keel

■ Regionaalsed laensõnad

tēner *G.* tēñri, tēñdri⁵ (tēnder) *Diener, Magd*, awalik t. *Dienstmann*, ihu-t. *Leibdiener*, kammer-t. *Kammerdiener*, keļdri-t. (*bl*) *Mundschenk, Kellermeister*, kiriku-t. *Kirchendiener*, kohtu-t. *Gerichtsdienner*, liks-t. (*Wl*) *Vermittler*, riks-t. (*NW*) «Kubjas», *Frohnvogt*, sāli-tēñrid *die in den Versammlungen der Herrenhuter auf Ordnung sehen*, silma-tēner *Augendiener, Heuchler*.

Wiedemanni saksa keel

■ Regionaalsed laensõnad

wakk *G. waka*¹ 1) *hölzernes Gefäss, Paudel, Korb, silmad waka all mit sehenden Augen blind, ande-w. = weime-w., kere-wakk Paudel, külwi-w., sēmenda-mize-w. Kelchschwamm, Becherschwamm (Cyathus laevis Roth.), liwa-w. Sandfass, sōla-w. Salzfass, hölzernes Salzgefäss, toñdi-w., Tönise-w., õne-w. (= kogu) ein Paudel aus Rinde, worin dem Tönis Opfer gebracht wurden, warda-w. Arbeitskörbchen, weime-w., weimede-w. Paudel für die Geschenke der Braut, willa-w. Wollkorb, willa-wakas istuma fig. in der Wolle sitzen; — || 2) Lof, Scheffel, wakk mād eine Lofstelle, ema-wakk*

Wiedemanni saksa keel

■ Regionaalsed laensõnad

rei *G.* reie ¹ (rähi, rehi, reht, riha, rihi, rehe, rih, rühi) *Dresch- und Darrscheune*, «Riege», *das zum Dreschen aufgesteckte Korn, die Anzahl Kornfuder, welche auf ein Mal zum Dreschen aufgesteckt werden, reie ahtma oder üles panema das Getreide zur Darre aufstecken, reie maha laskma dieses Getreide zum Dreschen herabnehmen, r. wälja ajama es aus dem geheizten Raume auf die Tenne bringen, r. maha panema es zum Dreschen ausbreiten, reie peksma, r. tegema*

Wiedemanni saksa keel

■ Regionaalsed laensõnad

rāmat G. rāmatu⁵ (rāmand) Schriftstück, Buch, Brief, rāmatut mõistma zu lesen verstehen, rāmatus olema schriftlich aufgezeichnet sein, schwarz auf weiss

...

Gesangbücher der Brendekeschen Ausgabe, sõna-rāmat Wörterbuch, Lexikon, tasku-r. Taschenbuch, tähen-duze-r. Notizenbuch, täht-r. Kalender, waku-r. Wackenbuch, Personalbuch, Walga-r. (P) Wackenbuch, wōla-r. Schuldbuch, Schuldverschreibung, käu-rāmatud fliegenartiges Knabenkraut (Gymnadenia Conopsea R. Br.).

Wiedemanni saksa keel

■ Regionaalsed laensõnad

rei *G.* reie ¹ (rähi, rehi, reht, riha, rihi, rehe, rih, rühi) *Dresch- und Darrscheune*, «Riege», das zum Dreschen aufgesteckte Korn, die Anzahl Kornfuder, welche auf ein Mal zum Dreschen aufgesteckt werden, reie ahtma oder üles panema das Getreide zur Darre aufstecken, reie maha laskma dieses Getreide zum Dreschen herabnehmen, r. wälja ajama es aus dem geheizten Raume auf die Tenne bringen, r. maha panema es zum Dreschen ausbreiten, reie peksma, r. tegema

Wiedemanni saksa keel

■ Baltismid

lehestama, lehetama, -tan, -tada¹ *abblatten, abblättern; — abschelfern.*

Wiedemanni saksa keel

■ Baltismid

poetama, -tan, -tada¹ (von pudema) (poeldama, pojutama) fallen machen, krümeln, zerbröckeln, abhülsen, auskrüllen, «ausbulstern», nahka poetama sich häuten (von Schlangen), sulgi p. mausern, federn, maha p. fallen lassen, sisse p. einbrocken.

Wiedemanni saksa keel

■ Baltismid

werwel G. werwli ⁵ (werrel) *Querl* (am *Rocke*, an
den Hosen).

Wiedemanni saksa keel

■ Baltismid

lehestama, lehetama, -tan, -tada¹ *abblatten, abblättern; — abschelfern.*

poetama, -tan, -tada¹ (von pudema) (poeldama, pojutama) *fallen machen, krümeln, zerbröckeln, abhülsen, auskrüllen, «ausbulstern», nahka poetama sich häuten (von Schlangen), sulgi p. mausern, federn, maha p. fallen lassen, sisse p. einbrocken.*

Wiedemanni saksa keel

■ Baltismid

werwel G. werwli ⁵ (werrel) *Querl* (am *Rocke*, an
den Hosen).

Wiedemanni saksa keel

■ Regionaalsed laensõnad

rei *G.* *reie*¹ (*rähi*, *rehi*, *reht*, *riha*, *rihi*, *rehe*, *rīh*, *rūhi*) *Dresch- und Darrscheune*, «*Riege*», *das zum Dreschen aufgesteckte Korn, die Anzahl Kornfuder, welche auf ein Mal zum Dreschen aufgesteckt werden,*

rehene *G.* *rehese*, *rehetse*⁶ *viele Riegen habend.*

Tähenduse muutused

■ Rock / Mantel

früher

Rock

Tähenduse muutused

■ Rock / Mantel

heute

Mantel

Rock

Tähenduse muutused

■ Kleid / Kleidung

früher

Kleid

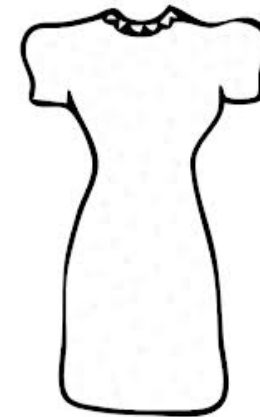
Tähenduse muutused

■ Kleid / Kleidung

heute

Kleidung

Kleid

Saksa keel metakeelena

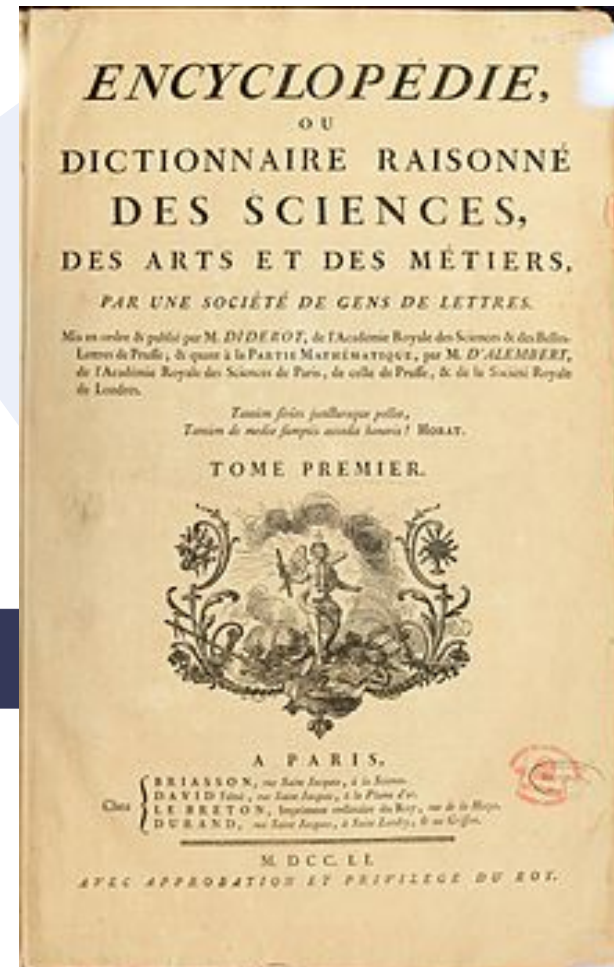
- Suurepärase Wiedemanni sõnastikus
- Taandumine teaduskeelena
- Mõistetavus muukeelse kasutaja jaoks järjest tähtsam

19. sajandi teine pool

- Leksikograafiliselt mõjutatud
- Monumentaalsed sõnaraamatud
- Entsüklopeedia muutumises
- Keel kui rahvuskeel
- Leksikograafia tõus

Kuldne ajastu

■ Entsüklopeedia

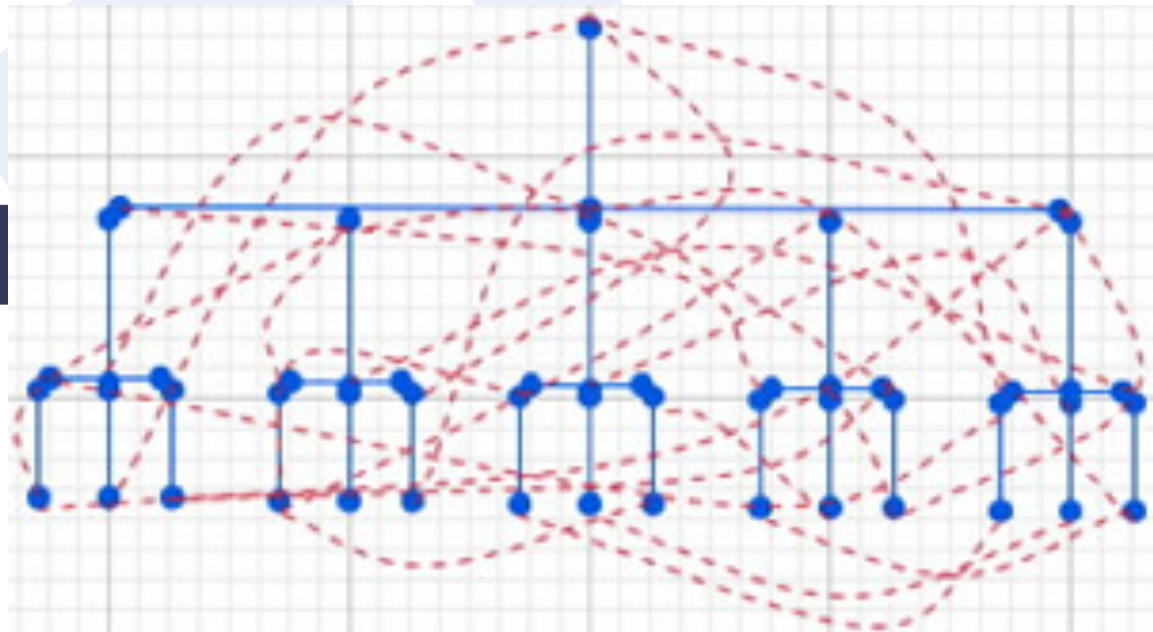
Kuldne ajastu

- Entsüklopeedia
- Leksikograafia

Kuldne ajastu

- Entsüklopeedia
- Leksikograafia
- Entsüklopeedia renessanss

Täna nä tähelepanu eest!

A

Ω

klaas.ruppel@kotus.fi